

Dům historie Přešticka a jeho nové přírůstky

Michal TEJČEK

Několik velmi zajímavých objevů se letos podařilo učinit na oratoři přeštického kostela Nanebevzetí Panny Marie. Ačkoli byla oratoř vlastivědnými badateli již několikrát prozkoumána,¹⁾ došlo zde v nedávné době k nálezům dosud neznámých historických předmětů, dokumentujících dobu největší poutní slávy Přeštic v období 1711–1785. Prvním takovým nálezem byla maketa matriky Bratrstva sv. Barbory a sedmi bolestí Panny Marie pod černým škapulířem. Maketa symbolu členství v bratrstvu sloužila při pohřbu člena fraternity k upevnění na jeho rakev.²⁾ Ačkoli byl inventář přeštického bratrstva rozprodán při josefinském rušení náboženských bratrstev, byla maketa bratrské matriky nejspíše zakoupena zpět pro přeštický kostel, a tak nám tato originální památka zůstala zachována dodnes.

Tiskařská matrice

V červnu letošního roku našla pastorační asistentka Věra Hanušová mezi dokumenty určenými ke skartaci malou měděnou destičku, kterou předala do Domu historie Přešticka (DHP). Při bližším prozkoumání se ukázalo, že se jedná o drobný tiskařský štoček o rozměrech 72 x 90 mm. Na štočku jsou vyryty čtyři identické rytiny obrazu Panny Marie Přeštické, vždy dva a dva, oddělené linkou ve tvaru kříže. Rozměry jednoho obrázku jsou 36 x 44 mm. Jde o originální matici ke grafice, jejíž minimálně jeden známý otisk je uložen v Národní galerii v Praze.³⁾

Mědirytina tečkovanou technikou je dílem neznámého rytce 18. století. Každý z obrázků je originál s nepatrnými rozdíly v provedení. Pod obrázky se nachází identifikační nápis: *Effig. Thaumaturgae M. Dol. Przesticensis* (Obraz Divotvůrkyně Marie Bolestné Přeštické), který u každého obrázku rovněž vykazuje diference v užití zkratk slova. Porovnáním otisku z Národní galerie v Praze s nalezenou maticí, včetně odlišností v jednotlivých rytinách a kazů na štočku a otisku dokazuje, že grafický list je otiskem právě z této nalezené matrice.

Velmi zajímavé je i funkční zařazení obrázku. Neobvyklá kompozice čtyř téměř stejných rytin a přítomnost dělicích linek napovídá, že grafický list byl po vytištění určen k rozstříhání na čtyři samostatné obrázky. Jejich drobné rozměry zase ukazují,

1) V březnu 1989 při stavebně historickém průzkumu kostela Nanebevzetí panny Marie byla nalezena nejstarší veduta Přeštic z let 1729–1744 (srov. Pavel VLČEK – Martin EBEL, *Historickoarchitektonický rozbor chrámu Nanebevzetí Panny Marie v Přešticích*, strojopis, SÚRPMO Praha březen 1989, s. 5–6, 27a). V roce 1999 došlo k průzkumu oratoře a k uspořádání farní knihovny a částečně i archivu členy Spolku pro záchranu historických památek Přešticka. Při té příležitosti bylo do tehdy vznikajícího Domu historie Přešticka (DHP) římskokatolickou farností Přeštic předáno větší množství předmětů a dokumentů, např. 13 plánů kostela včetně nákresů Jiřího Rohuše z roku 1767, či štočku Sartoriovy rytiny Panny Marie Přeštické z roku 1711 (viz níže). Dlouholetý průzkum farního archivu zakončil letos jeho uspořádáním autor této zprávy.

2) O nález viz Michal TEJČEK, *Příspěvek k barokním dějinám Přeštic*, in: Pod Zelenou Horou. Vlastivědný sborník jižního Plzeňska 17 (29), 2014, č. 3, s. 12–13.

3) Inv. č. R 111453. Publikováno v: Michaela OTTOVÁ (ed.), *Divotvůrkyně přeštická. 300 let obrazu a poutí*, České Budějovice 2012 (dále *Divotvůrkyně*), s. 84, obr. 18.

že se mohlo jednat o tzv. polykací obrázky (Schluckbilder).⁴⁾ V širokém repertoáru barokní úcty k zázračnému obrazu Panny Marie Přeštické se jednalo o nejzazší projev tzv. dotykové magie, kdy uzdravující moc přecházela z originálu zázračného obrazu na předměty, jež se jej dotkly. Běžně se tímto způsobem používaly obrázky dotýkané originálem, přijímané poutníky k další účtě či sloužící k uzdravení poutníků i tam, kde se nemohly přímo dotknout originálu. Někdy ovšem nestačil jen prostý kontakt s dotýkaným obrázkem a prosebníci měli potřebu zintenzivnit kontakt s uzdravujícím předmětem tím, že jej pozřou. K tomu právě sloužily polykací obrázky drobných rozměrů. Jejich použití je doloženo i v Přešticích. V roce 1721 se manželka příchovického panského hejtmana Polyxena Kölnerová, která trpěla bércovými vředy na obou nohách a zároveň dušností, uzdravila po složení slibu Panně Marii Přeštické a zároveň poté, co „jeden malej obrázek přeštickej pozdřela“.⁵⁾ Není vyloučeno, že se jednalo právě o obrázky, tištěné z nalezené měděné matrice. Pokud by tomu tak bylo, pak by datace vzniku štočku ležela nejspíše ve 2. desetiletí 18. století.

Je otázkou, proč se tiskařský štoček dochoval v přeštickém kostele a nezůstal u tiskaře, jak bývalo obvyklé. Navíc, jak se zdá, v případě benediktinů, spravujících barokní poutní místo Přeštice, šlo o opakovanou praxi objednávat si nejen tisky, ale kupovat si a uchovávat i originální tiskové štočky. Známe totiž minimálně ještě jednu matici, dochovanou donedávna v přeštickém kostele.⁶⁾ Jedná se o 245 x 350 mm velkou měděnou desku s umělecky precizní rytinou Panny Marie Přeštické od v Praze působícího norimberského rytce Johanna Christopha Sartoria z doby kolem roku 1711.⁷⁾ Zdá se, že jak v případě štočku velké Sartoriovovy rytiny, tak v případě štočku čtyř drobných obrázků si kladrubští benediktini chtěli ponechat absolutní kontrolu nad tiskem a produkcí těchto rytin. Otázkou zůstává, zdali se tato praxe týkala pouze těchto dvou grafik, nebo si správci poutního místa ponechávali matrice ode všech obrázků s motivem Panny Marie Přeštické, které vydávali. Dodejme, že na přeštické faře se dochoval i štoček ocelorytiny Panny Marie z 19. či poč. 20. století,⁸⁾ z něhož se tiskly svaté obrázky s motivem Přeštické Divotvůrkyně při obnově poutní tradice v tomto období.

Ornáty s erby

Další letošní akvizicí, související s počátky kultu Panny Marie Přeštické a Přeštic jako významného barokního poutního místa, byl barokní ornát zelené barvy s erbem Marie Josefy z Lobkovic († 1729). Nacházel se mezi dalšími vyřazenými ornáty na oratoři přeštického kostela. Marie Josefa pocházela po matce z rodu Švihovských z Rýzemberka, od roku 1420 držitelů panství Přeštice, jejím otcem byl Adam Maxmilián z Bubna a z Litic († 1721). Provdala se za Oldřicha Felixe říšského hraběte z Lobkovic († 1722). Po smrti své matky Marie Alžběty v roce 1701 se stala dědičkou Přeštic, které 4. května 1705 spolu se Žerovicemi prodala kladrubskému klášteru za 75 000 zlatých.⁹⁾

4) K nim blíže Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 291.

5) Srov. *Divotvůrkyně*, s. 85.

6) Dnes uložena v DHP, inv. č. 188/99.

7) K ní blíže *Divotvůrkyně*, s. 123–127, vyobrazení štočku i otisku tamtéž, s. 152 a 153, obr. XXXIV a XXXV.

8) DHP, inv. č. 182/99.

9) Národní archiv Praha, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., Řád benediktinů Kladruby, listiny, inv. č. 562, ev. č. 68. Srov. Emanuel Václav ŘIČÁK, *Dějepis města Přeštic*, Přeštice 1864, s. 41–44.

I po prodeji panství kladrubským benediktinům nezapomněla na přeštický kostel a byla jednou z prvních šlechtických dobrodivek a podporovatelek zdejšího mariánského kultu. Financovala pořízení tepaného rámu pro Přeštickou Pietu z roku 1712 a až do své smrti přispívala bohatými dary k výbavě kostela.^{10]} Jeden z takových darů je zaznamenán k 14. květnu 1712; jednalo se o: zelenou kasuli, antependium, bursu, pallu a velum (*strophium*) na kalich.^{11]} A právě zmíněnou zelenou kasuli se pracovníkům DHP podařilo na oratoři přeštického kostela nalézt. Byť se na první pohled nezdálo, že by tato církevní textilie byla tak vysokého stáří, na pochybách nás nenechaly erby, vyšíté ve spodní části středního pruhu na zádech ornátu. Jedná se o alianční znak Lobkoviců a Bubnů pod šlechtickou korunkou. Ten nemohl v souvislosti s přeštickým kostelem patřit nikomu jinému než právě Marii Josefě z Lobkovic, roz. z Bubna.

Za zmínku stojí ještě druhý „erbovní ornát“, nalezený při letošním průzkumu přeštické oratoře. Alianční znak, umístěný vespod zadní části kasule, tentokrát červené barvy, patří hraběcímu rodu Schönbornů (zlatý lev na třech stříbrných pahorcích v červeném poli) a hraběcímu rodu Brühlů (stříbrná krokev v modrém poli). Jeho nositeli byli hrabě Ervin Schönborn (1812–1881) a jeho manželka Kristina, roz. hr. Brühlová (1817–1892). Ervin se po smrti svého otce Bedřicha Karla Josefa Schönborna v roce 1849 ujal fideikomisních statků Dolní Lukavice, Příkladovice, Přeštice, Malesice a Kozolupy (na Plzeňsku) a alodiálního statku Dlažkovice (na Litoměřicku). Dá se tedy předpokládat, že teprve do období po tomto datu spadá dar červeného ornátu pro přeštický kostel, který byl nedávno převzat do muzejních sbírek. Dlužno ještě podotknout, že Ervin a Kristina Schönbornovi měli deset dětí. Z rodu jejich nejstaršího syna Karla Friedricha pochází současný vídeňský arcibiskup kardinál Christoph Schönborn (* 1945), rodák ze Skalky u Vlastislavi, jejich druhorozený syn Bedřich (1841–1907) byl doktor práv a ministr spravedlnosti v Taaffeově vládě a konečně třetí syn kardinál František z Pauly (1844–1899) byl v letech 1885–1899 pražským arcibiskupem.

Gotické reliéfy z Dnešic

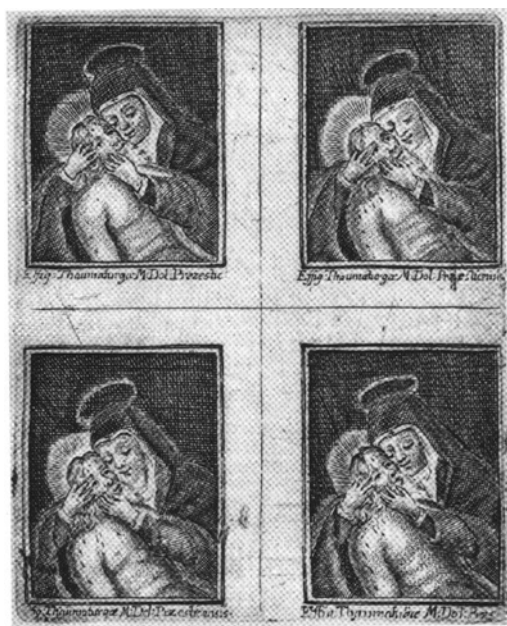
Aktuálním a velmi překvapivým nálezem ze září letošního roku jsou dvě pozdně gotické sochy (reliéfy), uložené ve stodole jednoho domu v Dnešicích. Podle odborného posudku historičky umění Michaely Ottové se jedná o dřevěné reliéfy sv. Petra (61 x 26,5 x 5 cm) a sv. Ludmily (62 x 26 x 5 cm), které původně zdobily křídlo středověkého oltářního nástavce. Díla podle Ottové vznikla v plzeňské dílně Mistra týneckého Zvěstování kolem roku 1520. Z této dílny pochází např. Madona ze Skočic (dnes DHP) či sv. Anna Samotřetí z Vícova (dnes nezvěstná). Dva neznámé gotické reliéfy jsou nejvýznamnější akvizicí Domu historie Přešticka letošního roku a jejich původ bude podroben dalšímu výzkumu.

10] *Divotvůrkyně*, s. 97 a 107.

11] *Puteus*, s. 81.

Obr. 1 – Nalezený štoček čtyř drobných obrázků Panny Marie Přeštické, foto DHP.

Obr. 2 – Otisk nalezeného štočku, Národní galerie v Praze, převzato z: *Divotvůrkyně*, s. 84, obr. 18.

Obr. 3 – Zadní strana ornátu s erbem Marie Josefy z Lobkovic, foto Radka Süssová.

Obr. 4 – Detail erbu Marie Josefy z Lobkovic, foto Radka Süssová.

Obr. 5 – Zadní strana ornátu s erby Ervina Schönborna a jeho manželky Kristiny
foto Radka Süssová.

Obr. 6 – Detail erbů hrabat Ervina a Kristiny Schönbornových, foto Radka Süssová.

Obr. 7 – Portrét hraběte Ervina Schönborna (1812–1881) od Františka Ženíška, převzato z: Wikipedie.

Obr. 8 – Mistr týneckého Zvěstování, reliéf sv. Petra, kolem 1520, foto Michal Tejček.

Obr. 9 – Mistr týneckého Zvěstování, reliéf sv. Ludmily, kolem 1520, foto Michal Tejček.